

TÁR C Z A.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA HADTUDOMÁNYI BIZOTTSÁGÁBÓL.

Az akadémia ez évi nagygyűlése az összes bizottságokat újabb három évre, az 1895—98-ik évi ciklusra, újból megválasztotta, mely alkalomból a hadtudományi bizottság május 20-án alakuló ülést tartott.

Ez alakuló ülésen elnökül ismét *Hollán Ernő* ny. altábornagy, előadónál *Rónai Horváth Jenő* honvéd alezredes akadémiai tagok választattak meg; megválasztatott továbbá a bizottság külső tagjai közé *Balás György* alezredes.

A hadtudományi bizottság *katonai tagjai* tehát most, *Hollán Ernő* altábornagy elnökön és *Rónai Horváth Jenő* alezredes előadón kívül: *Szvetics József* altábornagy, a Ludovika Akadémia parancsnoka, *Bernolák Károly* tábornok, a honvédelmi miniszterium I-ső és *Kránitz János* tábornok ezen miniszterium II-ik ügycsoportjának főnöke, *Zsoldos Ferencz* tábornok, csoportfőnök a cs. és kir. közös hadügyminiszteriumban Bécsben, végre *Balás György* honvéd alezredes, a Ludovika Akadémia parancsnokhelyettese.

HADTÖRTÉNELMI APRÓSÁGOK.

A komáromi naszádosok kiváltságlevele. A hazai hajóhad történelméről igen érdemes munkát bír irodalmunk Dr. Szentkláray Jenőtől. A könyvéhez járuló okleveles függelékben mindjárt az első helyen közli II. Lajos királynak a naszádosok részére 1525 jul. 25-én

adott «kegyelemlevelét» (?), mint a naszádosok szervezetének legrégebb dokumentális maradványát. Azt azonban nem tudta a szerző, hogy Lajos király ezen privilegiumát I. Ferdinánd 1554 aug. 4-én átírta s megerősítette. A két okmány közt lényeges különbség alig van, többnyire a kifejezések is azok, némi módosítás mégis észlelhető, a mit — az okmány szavai szerint — azért eszközölt a király, mert mások most az idők, mint akkor, mikor Lajos király azokat a szabadalmakat engedélyezte.

A hadi történet ezen ága iránt érdeklődők kedvéért jónak látjuk a megerősítő diplomát magyar fordításban közölni.

Mi Ferdinánd stb. adjuk emlékezetül jelen levelünkkel, tudatván mindenkkel, hogy midőn kötelességünkben állónak tartjuk, hogy azokat, a kik a keresztyenség, a mi és országunk érdekében bármi szolgálatukkal, hűségükkel érdemeket szereztek, jutalmakkal és kiváltságokkal tüntessük ki, semmiképen se hanyagolhatjuk el mások között azokat, a kik a keresztyén név ellenségeinek, a törököknek gyakori támadásait a végeken, sok fáradsággal, vérük ontásával vitézül szokták visszaverni. Ezek közé sorozhatjuk a mi hű hajós katonáinkat, a kiket hajózási módjukról (genere navigii), a melylyel serényen és sikerrel működnek, *naszádosoknak* nevezünk. Ezek vitézségét s előttünk nagy dicséretekkel elhalmozott serény katonai szolgálatait illendőnek ítéljük valamelyes kitüntetéssel megjutalmazni s ez által hajlandóságukat irányunkban s országunk iránti szolgálatra serényebbé és állhatatosabbá tenni.

Midőn is a mi híveink nemes és nemzetes Bakay Miklós vajda, Fewldes Gergely naszádos tizedes (decurio) és Zabo Mátyás naszádos a saját és komáromi naszádosaink többi vajdáinak, tizedeseinek és az egész naszádos közönségnek nevében és személyében Felségünk elé járulván felmutatták és elénk terjesztették volna néhai Lajos fenséges fejedelem úrnak, Magyarország királyának, boldogemlékezetű sógorunknak és elődünknek pergamenen kiállított s titkos függő pecsétjével megerősített s azon naszádosainknak általa további tetszéséig engedélyezett kiváltságokat és szabadalmakat magában foglaló bizonyos szabadalomlevelét: alázatosan kértek bennünket ugyanazon Bakay Miklós, Feldes Gergely és Zabo Mátyás a maguk és említett vajdák, tizedesek és naszádosaink nevében és személyében, hogy nevezett néhai Lajos király úr azon levelét és az abban foglaltakat összesen és egyenként helyben és jóváhagyni és részükre, valamint összes naszádos utódaira nézve örökérvényűleg megerősíteni kegyelmesen méltóztassunk.

A mely kiváltságokat és szabadalmakat, minek utána tételenként

átvizsgáltuk, megtekintvén és megfontolván, hogy mások most az idők, mint akkor voltak, a mikor azok a kiváltságok engedélyeztettek s hogy más hű alattvalóink több rendbeli jogaiba és kiváltságaiba sőt királyi méltóságunkba ütközőket tartalmaznak: azon szabadalmakat és kiváltságokat az ezen Magyar országunk velünk levő főpapjainak és főurainak teljes tanácsában meghányván-vetvén és megújítván nevezett összes vajdáknak, tizedeseknek és naszádosainknak és utódaiknak az alább írt módon megállapítani és megerősíteni határoztuk.

Először is a naszádosok bárhol tartózkodjanak, azon helység polgárainak és jobbágyainak sorába vétessék föl magukat s azon, czéheknek nevezett társaságokba iratkozzanak be, a melyeket a borral, hússal s egyéb árucikkekkel és kézművekkel kereskedők képeznek.

A földesúrnak csupán a rendes adót fizessék és az illető város, vagy község közszükségleteire, amint kívántatik, a többi jobbágyok módjára adózzanak; azonban a szolgálatoktól és rendkívüli adóktól — hozzájárulván a földesurak önkéntes beleegyezése — teljesen szabadok legyenek s ilyenekül tartassanak,¹⁾ megjegyeztetvén, hogy az a naszádos, a ki lakóhelyének jobbágjai közzé, és társaságába vagy czéhébe nem akarna belépni, mindenféle árúknak és kézműveknek kereskedésétől azon helyen tiltassék el.

A naszádosok testvérei, rokonai, meg nem osztozkodott atyafiai a földesúri rendkívüli adózás alól szintén szabadok.

Az örökös nélkül elhalt naszádos javai — ingók úgy, mint ingatlanok — nem a kapitányokra, hanem a földesurakra szálljanak. De ha a csatában esik el s nincsenek örökösei, akkor ingóságai lelki üdvösségére fordíttassanak.

Továbbá mikor a naszádosok a mi szolgálatunkban forgolódnak, a mások által ellenök vagy általok mások ellen indított peres ügyekben országunk nemeseinek kiváltságaival élhessenek s örvendezhessenek;

¹⁾ Ez a pont benne van a Lajos király diplomájában is. Feltűnő tehát Szentkláraynak az az állítása, hogy a magyarországi hajóhad önmaga közt egy szabad s a czímeres nemesi rend szabályaihoz hasonló kiváltságokkal felruházott katonai társaságot képezett (id. m. 304. l.) és tovább, hogy *közadót a naszádos nem fizetett.* (314. l.). Mindakét diploma nyilván rendelí, hogy a naszádosok *censum solvant et ad usum publicum, instar aliorum colonorum, contribuant.* A colonus pedig sohasem helyezhető egy rangba a nobilis-sel. A Kovachichból vett idézetek (314. l.) csak azt mutatják, hogy voltak olykor adómentes naszádosok is, csakhogy ezeknél az adómentesség mintegy pótlása volt a készpénzzel teljesen ki nem fizethetett zsoldnak.

kivévén az olyanokat, a melyek lakóhelyük urainak és nemeseinek telek-, vagy egyéb ügyeiben indítottak.

Nem akarjuk azonban, hogy a naszádos mások adósságáért vagy hibájáért letartóztathassék, vagy bezárattathassék, hacsak nyilvánosságosan rajta nem éretik a büntetést, vagy gonoszságon. Az ilyennek megfogására, letartóztatására, elítélésére s mind arra, a mit az igazság rendje követel — nem törődvén a kapitányok jelenlétével — a nemes ember, vagy a helység bírása teljes szabadsággal felruháztatik.

A naszádosoknak a köteles és szokott zsoldon felül még naszádokat, sajkákat, szurkot, ólmot tartozunk adni; a kik azonban a hajókat a partokon gondatlanságból elvesztik, azoknak a vajdájok felelni tartozik nekünk a kárról.

Valahányszor pedig országunk valamely véghelyére hajón élelmet szállíttatunk, kötelesek naszádosaink, ha őket az iránt megkeressük, hajóikkal kíséreni az élelmet.

Továbbá a naszádosok sehol sem fizetnek vámot, kivéve a kereskedés céljából vásárolt holmik után; a menyasszonyoktól, mikor férjhez vitetnek, nem szabad a vámosoknak fizetést követelni.

Nem vehetik be a naszádosok maguk közé az olyan jobbágyot, a kire tényleg adó és taksa van kivetve.

Biráskodás tekintetében az a rend tartandó köztük, hogy egyik a másikat a kapitánya előtt vádolhatja be, a kitől főkapitányunkhoz, ettől pedig — amennyiben szükséges lenne — hozzánk föllebbezhetni. Főkapitányunk nevezni fog közülők bírákat és esküdteket, a kik ügyeiket a kapitányokkal ellássák.

Ha netalán valamely gonosztevő, ügyének mentése vagy saját oltalma végett hajóinkra, sajkáinkra, naszádunkra menekül s a vízre kievez, az ilyennek megfogására, elhurcolására és elítélésére a helység bírájának ne legyen szabadsága és hatalma, hanem az ilyen gonosztevőt a kapitányok és vajdák tartóztathassák le s ítélhessék el, a mit ha elhanyagolnának, a büntetés őket érje. Ha azonban a hajók a partnál állanak, a helység bírása elfogathatja és elhurcoltathatja a gonosztevőt.

Továbbá kapitányunk a naszádosok vajdáját csakis alapos okból és ítélet alapján mozdíthatja el hivatalától. Ha a naszádosok közül valakit a kapitányok odahaza elfogattak, az esküdtek lássák el ügyét és a bűnöst érdeme szerint büntessék. Útban és hadban a kapitányok úgy cselekedjenek, a mint a józan ész és tisztesség kívánják.

Továbbá valahányszor az ellenség felett győzedelmet aratnak, a zsákmányon való osztozkodáskor össze ne vesszenek, hanem a mindentható jó Istennek adjanak halát. És valahányszor fényes diadalt nyernek

s nagy zsákmányra tesznek szert, nekünk is küldjenek ajándékot hozzájuk illő tisztességgel, a többit pedig szokás szerint méltányos és egyenlő részben osszák fel egymás közt.

Azt pedig kapitányainknak, hivatalvesztés terhe alatt, parancsoljuk, hogy a naszádosok közé tolvajt és gazembert ne merjenek befogadni, s ha valamely naszádos az olyant a ki nem tartozik a naszádos katonák közé, családul annak tekinti, vagy az olyan, a ki magát annak tartatja, 200 frtban marasztalják s mind a kettő a szövetségből vagy társaságból zárassék ki s az ilyen birság a kapitányokat s az ellenfelet illesse.

A mely megírt és jelen kiváltságlevelünkben iktatott kiváltságokat és szabadalmakat a bennök kifejezett módozatok mellett helyeseknek, kedveseknek és elfogadottaknak nyilvánítván, helyben és jóváhagyjuk és nevezett naszádosainknak, kapitányainknak, vajdáinknak, tizedeseiknek és összes utódjaiknak további tetszésünkig való érvényességgel kegyelmesen megerősítjük, sőt elfogadjuk, jóváhagyjuk, megerősítjük, jelen levelünk erejénél fogva. Parancsoljuk hívünknek, tekintetes Chemezi Zay Ferencznek, naszádosaink mostani főkapitányjának, nem különben jövődöbeli fő- és alkapitányainknak, hogy nevezett naszádosainkat a megírt kiváltságokban és szabadalmakban a mi tekintélyünkkel oltalmazzák, védelmezzék s a jelen levelünkben foglaltakat mind magokkal a naszádosokkal, mind másokkal, a kiket illet, megtartassák. Jelen levelünket pedig kettős, hiteles pecsétünkkel megerősítve, annak megolvasása után mindig és mindenütt kiadni rendeltük. Kelt a Krisztusban igen tisztelendő atya Oláh Miklós úr, esztergomi érsek s azon hely örökös főispánja, Magyarország primása, szent széki követ, kancelláriai főtitkár, őszintén kedvelt hívünk, kománk és tanácsosunk kezével Bécsben augusztus 4-én az Úr 1554-ik esztendejében stb.

(Orsz. ltár. Bécsi lib. reg. III. 229.)

I. J.

Bebek György kapitányi kinevezése. Pelsőczy Bebek György a XVI. században a felsőmagyarországi hatalmas főurak egyike volt s vitéz katona. A mohácsi veszedelem után Zápolyához csatlakozott s ezért az ellenkirály jószágaitól megfosztotta. Később, mint annyi soka más, ő is átpartolt Ferdinándhoz, a ki sietett őt megnyerni magának s hittel kötelezni hűségére. Jószágait visszaadta s hogy folytonosan foglalkoztassa, kinevezte egyik kapitányának, engedélyt adván neki, hogy 600 magyar katonát fogadhasson, tarthasson fegyverben s velők a török és ellenpárt törekvéseit ellensúlyozza.

A kinevezésről szóló okmány a következő:

Mi Ferdinánd stb. megismerjük jelen levelünk rendiben és jelentjük, hogy hívünket, nagyságos Pelsőczy Bebek Györgyöt, Gömör vármegye főispánját tartományunk javára úgy a törökök, mint a lázadók és hűtlenek s más egyéb ellenségeinktől való védelem szempontjából kapitányunkká választottuk és fogadtuk s neki, hogy ezen kapitányi tisztet annál pontosabban betölthesse, bizonyos számú hadi népet, a mely nekünk fog szolgálni, u. m. 400 könnyű fegyverzetű lovast és 200 magyar gyalogost bocsátottunk rendelkezésére; a mely lovasoknak egyenkint minden hónapra 3—3 magyar frtot, a gyalogosoknak pedig egyenkint 2—2 szintén magyar rendeltünk fizetésül. A mely fizetésnek kezdetét a legközelebb múlt aug. 10-kétől, a mikor ugyanis nekünk hűséget fogadott, határoztuk s arra a Gömör-, Torna- és Borsod vármegyékből befolyó adókat jelöltük ki, akként s azon föltétel alatt, hogy az az adó a mi kir. adószedőink által, mindig az összeíró ember jelenlétében szedessék be s híveink, tekintetes Thorda Zsigmond és Pesthy Ferencz felsőmagyarországi mostani és ezutáni jövedelmeinek igazgatóinak tudtával fizetessék ki nevezett Bebek Györgynek az említett hadi népsoldjába. Gondja legyen pedig Bebek Györgynek, hogy az említett lovasságot és gyalogságot mindenkor és folytonosan teljes létszámban és jó fegyverzettel fölszerelve tartsa és valahányszor tisztjeink és kapitányjaink parancsunkra őket meg akarják vizsgálni, mindannyiszor állítsa ki őket a szemlére s ne mulasson el semmi alkalmat, a mit az ellenségeinktől való védelemre s tartományunk visszaszerzésére jónak ítél; országunk azon felső részeiben levő kapitányainkkal pedig kölcsönös egyetértésben éljen s őket minden időben és szükségben csapatával vagy más segélyvel támogassa s velük érdekünkben hasznosan és szorgalmasan törekedjék: Kelt Bécsben 1557 okt. 25-én¹⁾ — y — s

A végek magyar őrhada, 1670 után. Végházaink nemzeti helyőrsége a XVII. század derekán, csak elvétele érte el azt a létszámot, melyet az 1655. évi 3. t. cz. oly biztató kezdet gyanánt részletesen megállapított.²⁾

¹⁾ Orsz. Ltár. Bécsi lib. reg. III. 442.

²⁾ *Felsőmagyarországon*, Szendrőn 600 lovas, 500 gyalog; Putnokon 250 l., 250 gy.; Diós-Györtt 150 l., 250 gy.; Ónodon 500 l., 400 gy.; Tokajban 100 l., 100 gy. — *A Dunáninnen* Füleken 300 l., 300 gy.; Bujákon 50 l., 150 gy.; Hollókön 20 gy.; Somoskőn 20 gy.; Szécsényben 300 l., 200 gy.; Gyarmathon 200 l., 200 gy.; Palánkon 200 l., 100 gy.; Léván 300 l., 200 gy.; Verebélyen 200 l., 150 gy.; Szőgyénben 150 l.,

Milyen visszaesés következett be e részt épen akkor, midőn a magyar királyhű tábornokok egyező véleménye szerint, — úgy a folyton ismétlődő török hódoltatásnak, mint a hivatásos nemzeti katonaság *bujdosórá* szegődésének megakadályozása végett is — legérezhetőbbé vált e téren a gyors fejlesztés szüksége: azt minden szónál kifejezőbben tárják elénk az alábbi két táblázatnak hiteles számadatai.

I.

Sommás kimutatás: hány magyar katona volt (az 1672-ben és 1674-ben elrendelt létszámcökkentést megelőzőleg) valamennyi magyar vég helyen, s havi zsoldjuk mennyire rúgott.

Győri végek.

	Huszár	Hajdú	Tüzér	Egyéb	Rajnai pénz- értékben	
					frt	kr.
Győrött ---	303	269	30	9	2265	13
Szent-Márton ---	—	50	1	—	124	60
Csesznek ---	14	51	3	—	199	60
Pápa... ---	200	250	11	5	1627	—
Veszprém ---	197	300	9	2	1606	—
Tata... ---	50	100	7	2	311	40
összesen ---	764	1020	61	16	6133	73

Magyar pénzértékben teszen e havi zsold 7667 frt 19 krt.

Balatonai végek.

	Huszár	Hajdú	Tüzér	Egyéb	magyar értékben	
					frt	kr.
Keszthely ---	100	100	1	1	844	20
Tihany ---	20	50	1	1	275	25

100 gy.; Érsek-Ujvártt 1000 l., 500 gy.; Korponán 100 l.; Szászyn 25 l.; Bakabányán 50 l., 50 gy.; Kis-Tapolcsányban 25 l.; Osztroska hegyén 100 gy. — *A Dunántúl*, Egerszegen 300 l., 150 gy.; Pölöskén 200 l., 100 gy.; Kapornakon 100 l., 100 gy.; Egerváron 125 l., 50 gy.; Kémen-
den 50 l., 30 gy.; Lövön 80 l., 78 gy.; Beáren 30 l., 20 gy.; Mogyorósdon
20 gy.; Kis-Komáromban 150 l., 240 gy.; Szalavártt 15 l., 100 gy.; Szent-
gróton 200 l., 100 gy.; Szent-Györgyvártt 25 l., 42 gy.; Nemptiben 350 l.,
Szécsiszigeten 100 l., 100 gy.; Kányaváron 20 gy.; Tatán 100 l.; Légrá-
don 200 gy.

Vázsony	---	40	74	2	1	419	15
Szigliget	---	10	25	—	—	225	—
Csobáncz	---	20	25	—	—	171	15
összesen	---	190	274	4	3	1935	15

Német értékre átszámítva, tesz e havi zsold 1548 frt 12 krt.

Komárom.

	Huszár	Hajdú	Tüzér	Egyéb	magyar	
					frt	kr.
Summa per se	100	297	30	25	2376	15

Rajnai értékben ez összeg kitesz 1901 frtot.

A bányavidéki végek. (Révkomárom nélkül.)

	Huszár	Hajdú	Tüzér	Egyéb	magyar	
					frt	kr.
Sempte	---	200	—	—	1095	30
Sellye	---	100	—	—	496	—
Nyitra	---	400	200	—	2747	30
Tapolcsány	---	100	100	—	749	45
Leopoldvára	---	100	—	—	496	—
Léva	---	300	200	2	3252	20
Korpona	---	200	200	—	1718	—
Kékkő	---	100	100	—	794	45
Fülek	---	400	300	26	3381	15
Szádvár	---	25	28	—	175	—
Divény	---	100	100	—	794	45
összesen	---	2025	1228	28	15,746	—

Mely hópénz német pénzben tesz 12,596 rhénes frt 48 krt.

Felsőmagyarországi végek.

	Huszár	Hajdú	Tüzér	Egyéb	magyar		
					frt	kr.	
Kassa	---	—	200	16	4	916	48
Szendrő	---	350	150	5	3	1238	45
Ónod	---	350	200	2	3	1463	48
Putnok	---	200	100	2	3	1003	—
Diósgyőr	---	109	100	1	2	649	—
Tokaj	---	100	100	2	—	748	45
Kálló	---	200	200	1	5	1377	—
Szatmár	---	200	200	5	4	1579	15
összesen	---	1509	1250	34	24	8976	21

Német pénzértékben e hópénz kitesz 7181 frt 4 krt.

Kanizsai végek.

	Huszár	Hajdú	Tüzér	Egyéb	magyar	
					frt	kr.
Körmend ...	150	100	—	—	1444	50
Egerszeg...	300	150	4	5	2016	15
Pölöske ...	30	70	1	—	361	45
Kapornak	100	50	—	—	579	15
Egervár ...	25	50	1	—	269	37 1/2
Kemend...	10	30	—	—	121	15
Lövő ...	46	42	—	—	321	30
Zalavár ...	15	100	—	1	354	15
Szent-Györgyvár	25	40	—	—	218	45
Szent-Gróth	25	50	1	1	273	37 1/2
Beér ...	16	20	—	—	116	30
Lenti ...	100	100	—	2	782	30
Szécsisziget	50	100	1	—	529	15
Alsó-Lendva	50	50	—	—	379	15
Kányavár ...	—	15	—	—	38	45
összesen ...	942	967	8	9	7807	20

Mely 7807 magyar frt 20 kr. tesz rajnai érték 6245 frt 52 krt.

Muraközi végek.

	Huszár	Hajdú	Tüzér	Egyéb	magyar	
					frt	kr.
Domosics és } Donaisko }	100	100	—	1	761	45
Goricsány ...	—	50	—	—	140	—
Hudosány	—	50	—	—	140	—
Kotttori ...	—	100	—	—	280	—
Légrád ...	50	200	—	—	760	—
összesen ...	150	500	—	1	2081	45

Mely hópéNZ német forintokban 1665 rhénes frt 24 kr.

Báni végek.

	Huszár	Hajdú	Tüzér	Egyéb	magyar	
					frt	kr.
Báni testőrszázad	100	—	—	1	1174	30
Brest ...	50	50	—	—	502	11 1/4
Werkisevina	50	50	—	—	502	11 1/4
Szredisko	50	50	—	—	502	11 1/4
Bokupszka ...	50	50	—	—	502	11 1/4
összesen ...	300	200	—	1	3183	15

Mely hópénz rajnai értékben 2546 frt 36 kr.

Mindössze: 5980 huszár

5736 hajdú

165 tüzér

110 egyéb = tehát 11,991 ember. Mely régi létszám hópénze 49,773 magyar frt 21 kr-ra rúgott, a mi német pénzben 39,818 rhénes frt 4 kr.-nak felel meg.

II.

Mennyire csökkentessék valamennyi magyar véghelyen a magyar katonaság létszáma, az 1672. és 1674. évi újabb rendelethez képest, és mennyire fog rúgni e létszám hópénze német pénzürtékben:

	Huszár	Hajdú	Tüzér	Egyéb	rhénes	
					frt	kr.
A győri végek valamennyi őrsége a régi létszámban marad	764	1020	71	18	6133	44
A balatoni végeké szintén ---	190	274	4	3	1548	12
Komáromé szintűgy --- ---	100	297	30	25	1901	—

A bányavidéki végek.

	Huszár	Hajdú	Tüzér	Egyéb	rhénes	
					frt	kr.
Sempte ---	150	—	—	3	1051	—
Sellye ---	100	—	—	—	350	—
Nyitra ---	150	80	—	4	826	30
Léva ---	150	43	—	8	746	—
Korpona ---	100	—	—	4	457	—
Fülek ---	200	80	—	9	1057	18
Kékkő ---	—	—	—	—	—	—
Tapolcsány	50	—	—	—	196	—
összesen ---	900	203	—	28	4683	48

Felsőmagyarországi végek

— a mint őrségeik létszáma 1672-ben megállapított. —

	Huszár	Hajdú	Tüzér	Egyéb	rhénes	
					frt	kr.
Kassa ---	50	—	22	4	604	28
Szendrő ---	80	100	12	3	618	30
Ónod ---	80	100	2	3	601	06

Putnok ...	30	60	2	3	295	—
Diósgyőr ...	15	60	2	2	229	24
Tokaj ...	25	25	6	—	216	18
Kálló ...	50	65	7	5	470	24
Szathmár	100	60	11	4	587	36
Ecsed ...	100	—	—	—	350	—
összesen ...	530	470	64	24	3972	46

A tíz századba osztott 1002 emberből álló Barkóczy-ezred nélkül, melynek egy havi zsoldja 4632 frt.

Kanizsai végek

— Őrségeik ugyancsak már 1672-ben megállapított új létszáma szerint. —

	Huszár	Hajdú	Tüzér	Egyéb	rhénes	
					frt	kr.
Egerszeg ...	120	82	4	5	1012	18
Lövő ...	15	15	—	—	85	—
Zalavár ...	5	50	1	1	167	54
Szent-Györgyvár	5	15	—	—	55	—
Szent-Gróth	5	15	—	—	55	—
Beér ...	—	10	—	—	20	30
Lenti ...	100	50	1	2	491	54
Szécsisziget	50	30	—	—	260	30
Alsó-Lendva	—	15	—	—	33	30
Kányavár ...	—	18	—	—	39	30
Muraköz	100	100	—	1	582	30
Báni végek	Vice bán	—	—	—	150	—
Brest ...	25	25	—	—	139	30
Werkisevina	25	25	—	—	139	30
Sztedisko ...	25	25	—	—	139	30
Bokupszka	25	25	—	1	151	30
összesen ...	500	500	6	10	3523	36

Mindössze 2984 huszár

2764 hajdú

175 tüzér

108 egyéb = tehát 6031 ember. Az új létszám hópénze

27,203 magyar frt 52 ½ kr. A mi német pénzben 21,763 frt 6 krt teszen.

(A *kismartoni főlevéltárban* «Extract des alten hung. Gränitz-Status A.» és «Extract des neuen hung. Gränitz-Status B.» alatt őrzött eredetiről.)

Dr. Merényi Lajos.

II. Rákóczi György Szuhai Mátyásnak, Kállóvára és őrsége fő kapitányának fizetését megjavítja. 1658. Augmentum Conventionis generosi Matthiæ Szuhai de Szuhafő, areis et præsidii nostri Kallóviensis Capitanei Supremi etc. ex gratia nostra annuatim solvendum.

Készpénzfizetése járjon ő kglmének esztendőnként ex gratia :

Capitánságra járó fizetésén kívül, nyolczszáz forint	---	---	nro	800
Buza száz köből idest cubuli	---	---	"	100
Abrakra ötven forint idest flor.	---	---	"	50
Gönczi fél hordó bora tiz idest	---	---	"	10
Verő disznó tizenkettő, avagy ezek helyett negyven frt.	---	---	"	40
Széna hat öl idest orgiæ	---	---	"	6
Köleskása hat köből, idest Cub.	---	---	"	6
Lencsére és borsóra tizenkét frt idest flor.	---	---	"	12

Datum in Civitate nostra Alba Julia die prima martii anno Dei 1658.

G. Rákóczy mr. (L. S.)

A Conventio 2. lapján rájegyezve : ao 1659 1. jului leírtam ő kglmének fizetésében flor. 100.

Eredetije a Teleki-leveltárban 253 t. missilisek.

K. J.

Bethlen Farkas tudósítása Naláczai Istvánhoz a Wesselényi-fölkelés híreiről. 1666. Édes bátyám uram ! Hunyad-vármegyéből felérkezvén, sűrűen kezdem hallani Rákóczi Ferencz uram jövő nyárra bejövetelre való szándékát és hogy Portán is végben vitte volna Császár dolgát. Úgy hirdetik, hogy Zréni urammal együtt jüne. Melyre nézve nem ártana Urunknak Ő Nsgának Portán azon dologról való állapotnak voltaképpen végire menni. Nem kell semminek vélni a dolgot. Magyarországbán is vigyáztatni kellene, bizony Bocskai uram is tudósítana, ha mit értene. Kérem Kdet, Udvarnál levő hírekrül ne nehezteljen tudósítani, Urunk is mikor jó Balázsfalvára, avagy Fejérvárra ? Tartsa Isten kegyelmedet jó egészségben. Szent Miklós, 25. Martii, 1666. Kegyelmed igaz atyafia, szolgálja Betlen Farkas mp.

Eredetije a Teleki-leveltárban 344. sz. a.

Őzv. Teleky Mihályné javai Görgényben. 1702. Anno 1702. die 24. aug. Az asszony, tekintetes, nemzetes Vér Judit asszony Ő kegyelme parancsolatjából az görgényi várban felmenvén az Harcsa fark nevű ház híján Ő kegyelme bonumit regestáltuk eszerint :

Hat öreg szakállas... ..	nro	6
Apró szakállas	"	56
Öreg kerek tábori asztal	"	2
Egy kis kerek tábori asztal, lába nélkül... ..	"	1
Öt hosszú tábori asztal kétfelé nyíló vas sarkával lábastul ...	"	5
Kisebb tábori kétfelé nyíló asztal hat, öte láb nélkül, egy lábastul	"	6
Egy kerekded páva-legyező tokja	"	1
Három tábori pervata szék	"	3
Három rakás kályha azelőtti számlálás szerint.		
Egy feredő kád	"	1
Két, tevére való nyereg	"	2
Nyolcz, öszvérré való nyereg, pusztá, semmi készületi nincsen	"	8
Három bodon fenyőszurok s két darab		
Hat összeszegezett láda, üress	"	6
Egy kis tábori asztal lábastul, Commendans uram szállásán van.		
Egy kis egyes karszék, Commendans uram szállásán van.		

Mely Connumeratio miáltalunk így menvén végben, irtuk meg fide nostra mediante, sigillisque usualibus corroborata.

Franciscus Borsai
nobilis persona

Franciscus Csiszár
nobilis persona.

Kívül rájegyezve : Mostani Commendans neve : Jacobus Leitenant ;
az előttinek neve : Hehendorff, Leitenant.

(Teleki-levéltár 384. sz. a.)

Huszártámadás üldözés közben. Rebrovich tábornok 1813 szeptember 16-án Weichselburg ellen támadást intézett, mely alkalommal csapataink az ellenséges állást nemsokára hatalmukba kerítették, míg a francziák látva, hogy az ellenállás hiábavaló lenne, futásban kerestek menedéket. *Eszterházy* gróf kapitány egy huszár-századdal üldözte őket. Gross-Lupp és St. Marein között a gróf elérte az ellenségnek még rendben álló maradékát, mely Leechi tábornok és Clement tűzér-ezredes alatt, egy velites zászlóaljából, a császári gárda 80 dragonyosából, továbbá 2 lövegből állott és az utóvédet képezte. Bár a rendkívüli gyors előnyomulás folytán a századost huszárjainak csak kis része volt képes követni, *Eszterházy* maroknyi hadával mégis villámgyorsan megtámadta a francia zászlóaljat, mely a meglepetéstől megdermedve egy ösztűz után, fegyvereit elhányta és a magyar huszároknak útát engedett. Feltartóztathatatlanul rohantak most a huszárok az előlük a

lövegekkel együtt menekülő francia lovas osztály után, s a lövegeket és egy zászlót elfoglalván, miután Clement tüzér-ezredest és 40 dragonyost fogságba ejtettek, zsákmányukkal visszatértek.

HADTÖRTÉNETI IRODALOM.

Lienhart-Humbert, Die Militär-Kostüme Frankreichs von 1690 bis 1894. (Lipscse. Ruhl. 40 füzet, ára füzetenkint 1 M. 60.)

Scherrack Károly, (kapitány), Geschichte des k. u. k. Corps-Artillerie-Regimentes Erzherzog Wilhelm N. 3. Nach Feldacten u. sonstigen authentischen Quellen. Von der Errichtung des Regiments im J. 1854 bis 1894. (Graz. Pechel 1895. VI. 175 l. 3 M. 30.)

Stamm A., Der erste Feldzug des *Gabriel Bethlen*, Fürsten von Siebenbürgen, gegen Kaiser Ferdinand II., König von Ungarn, bis zum Waffenstillstand von Pressburg im Dezember 1619. (Jena, dissertáció. 1895. 82 old.)

Pisco Julius, Skanderbeg. Historische Skizze (Bécs. Frick. 1894. 4 M. 80 Pf.)

Wereschtschagin W. W. (festő), Kriegsfahrten in Europa und Asien. Erinnerungen. (Oroszból ford. *Hauff L. A.* Lipscse, Gressner-Schramm. 1895. 296 l. 2,40.)

Waldstätten János, báró, (táborszernagy), Strategische Grundsätze in ihrer Anwendung auf den Feldzug in Italien 1866. (Bécs. Seidel. 1895.) Mint nem régen Verdy du Vernois, a volt német hadügyminiszter, azonképen W. is, az osztrák és magyar közös hadsereg egyik legkiválóbb katonája a *custozzai csata* jelentőségéről és fontosságáról elmélkedett. Felolvasása elején fölemlíté, hogy sokan azért nem tekintik ezt az ütközetet döntő csatának, mivel a győző megvert ellenfelét üldözőbe nemvette. Erre vonatkozólag azután megjegyzi, hogy az osztrák sereg vezérei csakugyan nem rendelték el az üldözést, sőt, tekintettel arra a körülményre, hogy az olasz Mincio-hadseregnek 12 hadosztálya közül csak öt szenvedett nagyobb veszteséget, míg a többinek harczképessége nem volt megtörve, józanul el sem rendelheték az üldözést. De az anyagi veszteségnél nyomósabb volt a morális veszteség, mely ugyan számokban ki nem fejezhető, de oly nagy volt, hogy a Mincio hadsereg vezérei az *egész* hadsereget az Oglio és azután a Po mögé vonták vissza. — A diadal további hatása abban nyilvánult, hogy a Po-hadsereg Cialdini alatt, noha ez a *custozzai csatában* részt nem vett, nem tudott a Mincio-had-

sereg leveretésének hatása alól megszabadulni. Cialdini, a helyett, hogy a maga részéről elszánt támadással a vereség hatásait kiegyenlíteni iparkodnék, kislelkűen abban hagyta felvonulását, sőt otthagya a Pó vonalát és Modena felé húzódott vissza. Ekkora eredményről az osztrákok Custozza előtt álmodni sem mertek és ime, kardcsapás nélkül kettős sikert arattak. — A csatának harmadik sikerét Waldstädten abban látja, hogy az olaszok 14 napig, [egészen júl. 8-ikáig] veszteg maradtak és csak júl. 8-ikán kezdték el újra felvonulásukat. Ezen 14 nap alatt pedig az osztrák déli hadseregből 50,000 embert lehetett a veszélyeztetett Bécsbe és a Dunához szállítani. Ez az 50,000 ember a nikolsburgi béketárgyalások alkalmával számottevő tényező gyanánt szerepelt. — A IV-ik eredmény végül ebből a harmadikból következik. Ha Custozzánál az olaszok győztek volna, úgy a következő két-három hét folyamában egyrészt déli Tirolt, másrészt Triesztet és Isztriát is hatalmukba kerítették volna. Ez esetben pedig tengeren (Lissa) valószínű, hogy a dolog mérkőzésre nem került volna, a békekötés pedig nem csak Velenczének átengedését foglalta volna magában, (erre az olaszok a Poroszországgal már a háború kitörése előtt kötött szerződés értelmében úgy isszámíthattak), hanem Ausztriát még az osztrák tengerpart lehet Dalmácziának átengedésére, sőt talán még a hajóhad egy részének kiszolgáltatására is kötelezte volna.

Erzherzog Karl's ausgewählte Schriften. (V-ik köt. Bécs, Braumüller 1895.) Ebben a kötetben két hazai vonatkozású dolgozat lappang. 1) *Vortrag des Erzherzogs über die Entlassung der auf die Kriegsdaner zu den ungarischen Regimentern gestellten Mannschaften* (a 429—432. lapon). Ebben a véleményes jelentésben, melyet a főherczeg 1801 jún. hó 14-én terjesztett Ferencz király elé, a csakis a háború tartamára toborzott magyar ujonczok elbocsáttatásáról van szó. A főherczeg attól tartott, hogy a legénység tömeges elbocsáttatása kárára volna a mezőgazdaságnak és a közbékének. és ezért azt javasolta, hogy egyelőre csak annyi katonát bocsássanak haza, a mennyit a megyék a mezei munkára nézve szükségesnek jelentenek ki. Egyúttal azonban azt az eszmét pendíti meg Károly, hogy a kormány új, a modern követelményeknek megfelelő hadkiegészítő rendszert léptessen életbe, de hozzáteszi, hogy ezt az újítást «csak a magyar nemzet szellemével és akaratával összhangzatban lehessen életbe léptetni». (Eredetiben: «dass das System der regelmässigen Completirung nur auf eine mit dem Geist und der Meinung der ungarischen Nation vereinbarliche Art eingeführt werden dürfte. 2) A második felterjesztésnek ez a czíme: *Über die Completirung der ungarischen Regimenten* (az 522—544. lapon). Tudvalevő dolog, hogy a kormány és

az 1802. évi pozsonyi rendek között a hadsereg toborzása, kiegészítése és létszáma ügyében komoly nézeteltérés merült fel, és hogy a rendek a kir. proposíciók közül különösen három pontot kifogásoltak: Először is azt rosszalták, hogy a kormány a 13. (61.) sz. gyalogezrednek hadkiegészítő kerületét szintén Magyarországra akarja áthelyezni; másodsor: nem akarták elismerni az állandó hadkiegészítés elvét, más szóval az újonczozásnak állandósítását; harmadszor, kifogásolták, hogy a kormány a magyar ezredeknek létszámát (akkoriban 64,000 ember) béke idején állandósítani kívánja. Nem akarták szóval ezekben a fontos dolgokban a következő országgyűlések jogi kompetenciáját és honvédelemre való befolyását megingatni és praökkupálni. A palatinus a rendek hangulatát sötét színekben vázolta a királyhoz intézett jelentésében és engedékenységre iparkodott az udvart hangolni. Károly főherceg ellenben szükségesnek jelezte a javaslatokat és mindössze csak azt ajánlotta a királynak, hogy az első pontot mint ideiglenes intézkedést tüntesse fel; a második pontra nézve a magyar közjogból ill. az alkotmányból vett indokokkal iparkodott a rendek aggodalmait eloszlatni, míg a harmadik rendszabály életbeléptetését okvetlenül szükségesnek mondja és engedményeket perhorreskál.

Ritter Móricz a Sybel-féle *Historische Zeitschrift*ban (1895. évf. 74. kötet, 407—441. l.) *Untersuchungen über die pfälzische Politik am Ende des Jahres 1622 und zu Anfang des J. 1623*. cz. dolgozatot tett közzé, melynek java része Bethlen Gábor diplomáciai történetére vet világot. Ritter először is azt a kérdést veti fel, vajjon Mansfeldnek Németalföld felől, északi Németországba történt betörése és Bethlen Gábornak 1623 augusztusban történt fölkelése összefüggésben állottak-e egymással és vajjon a pfalzi udvar politikája kifolyásainak tekinthetők-e? A Lundorp-nál (Acta publica I. 1188) található «Extract des schwarzen Registers am kaiserlichen Hof» című, egykorú irat, mely Bajor Miksa udvarában és nagyjából véve hiteles akták alapján készült, igennel válaszol ezekre a kérdésekre. Ennek az iratnak a 3-ik része azonban «Das Orientalische Wesen», Bethlen Gábor, pfalzi Frigyes, Mansfeld, Halberstadti Keresztély, a jägerndorfi herceg, Orániai Móricz, Velence és a porta közös hadi terveiről nagyon is merész állításokat kockáztat. Szerinte a nevezettek közös hadi terve abban állott, hogy Bethlen István (Gábor öccse) 1623-ban Oppeln és Ratibor felől Csehországba készült nyomulni, míg Bethlen maga Magyarország felszabadítása után török segédhadakkal előbb Stiriába, onnan pedig Felső-Olaszországba készült hatolni, a hol a Bajorországon át közelgő Mansfelddel, továbbá a szavójai herczeggel és a velencei zsoldos haddal egyesült

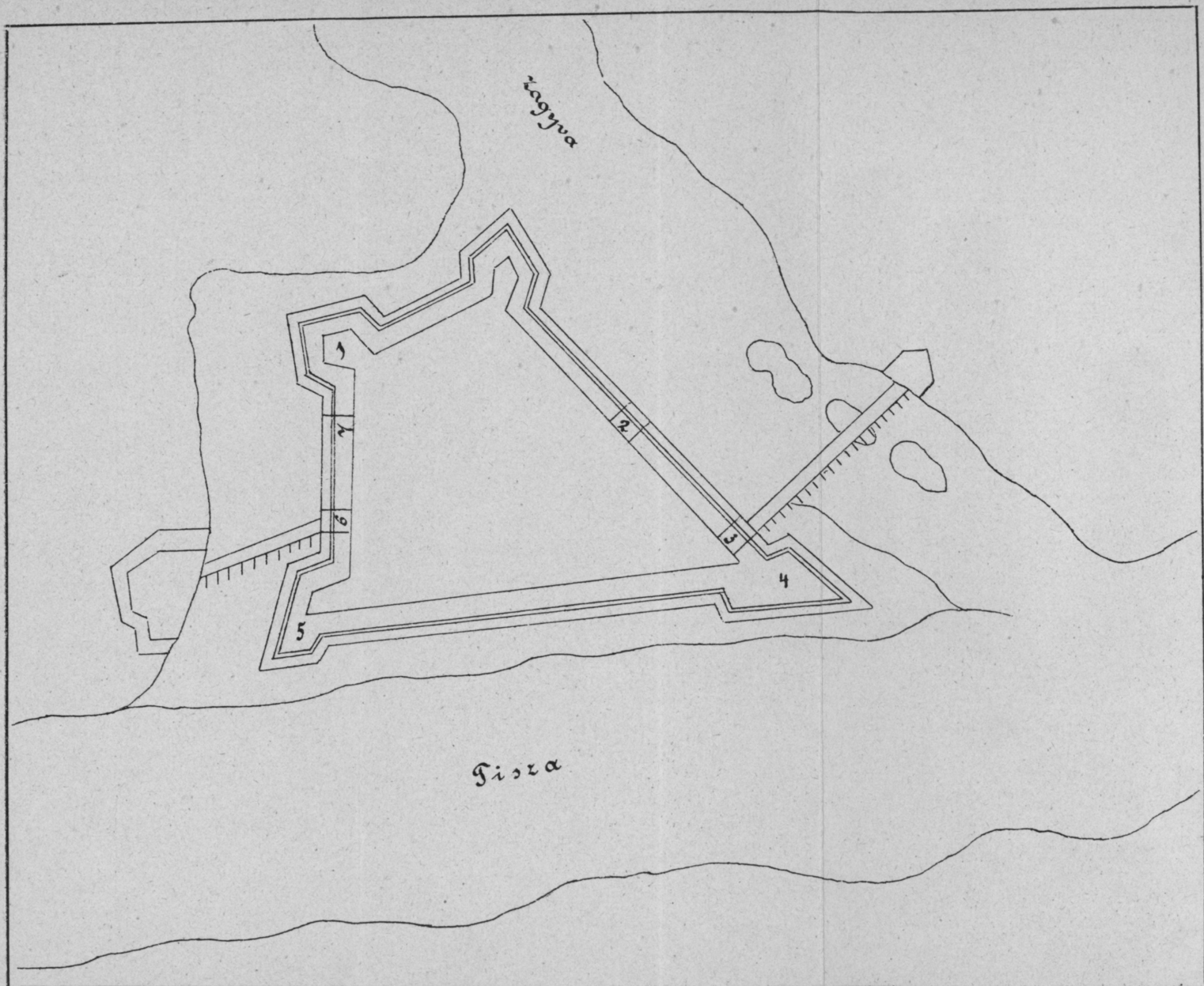
volna, majd pedig ezek s a török hajóhad támogatása mellett a spanyol és olasz Habsburgok olaszországi hatalmának véget vetni iparkodott volna. — Hogy kimutassa, mennyiben hitelesek ezek az adatok, Ritter a következő eljárást követi. Megvizsgálja Bethlen Gábornak a nevezett időszakban kifejtett diplomáciai alkudozásainak történetét, első sorban Petendi és Berbisdorf (Berndorf) követségének történetét és elvégre a következőkben foglalja össze kutatásainak eredményét: Annyi igaz, hogy 1623. Bethlen, pfalzi-Frigyes, Mansfeld (Orániai Móríc tudtával és helyeslésével) közös hadi akcióra, még pedig egyrészt Magyar- és Csehország, másrészt Pfalz és Bajorország meghódítására készültek. Az olasz diverzióról szóló fantastikus terv azonban a kósza hírek országából való és csak annyit ér, mint az a másik, akkoriban sokszor emlegetett hír, mely szerint Bethlen Gábor a magyar és cseh koronán kívül még a lengyel korona megszerzésére is áhítozott volna.

Janovszky László, Lipszky János. (Megjel. a Trencsén vármegyei természettudományi egyesület XV. évkönyvében. 1892.) A hazai kartographiának úttörőjéről, Lipszky János huszár-ezredes életéről még Wurzbach is csak igen kevés adatot tudott szerezni. Janovszky trencsényi főgymnas. tanár érdeme, hogy e kiváló katonának és nagy tudósnak életpályáját Lipszky saját feljegyzései és egykorú oklevelek alapján felderítette. A dolgozat tartalma röviden a következő: Lipszky J. Szedlicsnán, Trencsén vármegyében született, 1766 ápril. 10-én; a gymnasiumi tanulmányokat Losonczon, Trencsénben és a pozsonyi evang. lyceumon folytatta. Aztán (1783) mint önkéntes hadapród lépett a Neu ezredes alattál ló térképrajzoló bizottságba, hol ugyan már akkor is ügyes embernek bizonyult, de a Peispitzheim főhadnaggyal vívott párbaj következtében elbocsáttatott. 1785 azonban újra belépett a hadseregbe és 1786-ban Pestre került, 2 frt napi pótdíjjal, hogy a II. József által elrendelt országos fölmérésben részt vegyen. A török háború kitörésének küszöbén a Græven-huszárezred és azzal Lipszky is Verseczre vonult és midőn élelmi szerek beszolgáltatása körül érdemeket szerzett, 1788 febr. 4-én tiszteletbeli káplárnak léptették elő.

A Mehádiáról Lugosig való meghátrálás közben azonban Erdődy nevű őrmesterrel viszályba keveredett, kit már-már lelőni készült, midőn tégsei lefegyverezték, bírái pedig halálra ítélték. Ezredese azonban megkegyelmezett neki. Nyomban reá önkéntesen jelentkezett más 11 huszár-káplárral az új-palánkai sáncz bevételére és csakugyan harmadmagával hőiesen a mellvéd mögé hatolt, a hol esellel élve, a török őrseget megadásra bírta. Ekkor 1788 decz. 4-én alhadnaggyvá nevezték ki. 1789-ben Horvátországban, majd a skutari pasa ellen (Albániában)

harczott. A szisztovai béke megkötése után Lipszky 40 huszárral ágyúkat szállított Szendrőről Nándorfehérvárba, miközben azonban a békével elégtelen szerbek sok akadályt gördítettek útjába; 1790—93-ban Galícia- és Bukovinában állomásozott. 1793-tól kezdve a Gräven-, utóbb a Vécsey-huszárok soraiban küzdött a Rajnavidéken a francziák ellen. 1794 márcz. 1-én soron kívül főhadnagynak léptették elő, 1799-ben pedig másod-kapitánynyá. Egyúttal mint Vécsey Sziegbert ezredes segéd-tisztje működött, ki őt annyira megszerette, hogy egyetlen fiának, Ágostonnak (a későbbi tábornoknak) kitagadásával, Lipszkyt akarta minden áron örökösévé kinevezni. Ott a táborban fogott hozzá a *magyar királyság teljes terképének megrajzolásához*, melyet előbb csak mellékletül szánt hadászati munkájához. Midőn e munkának híre terjedt, József nádor és Károly főherczeg Lipszkyt a mű teljes elkészítéséig Pestre rendelték. 1805-ben azonban saját kérelmére, újra a táborba vonúlt a francziák ellen, a midőn különösen Austerlitz-nél tüntette ki magát, (a hol meg is sebesült). Vitézsége fejében nov. 1-én őrnaggyá nevezték ki a Heszen-Homburg huszárokhoz, egyúttal pedig a palatinus kérelmére Budára helyezték át a magy. nemesi insurrectió főhadiszállásához. A fölkelő nemességnek feloszlata után Lipszky a Kienmayer huszárezredhez került, 1807-ben pedig, Frimont huszárezredéhez. Az 1809-iki francia háború folyamán Tirolban és Karintiában harczolt, a honnan 1809 máj. 8-án alezredesi ranggal Budára rendelték és az insurrectió szervezésével bízták meg (Davidovich és Mecséry tábornokokkal együtt). Tanúsított ügyességét az udvar 1810 okt. 3-án külön elismerő oklevéllel jutalmazta és József nádor a Mária Terézia renddel való kitüntetésre is hozta őt javaslatba. Ferencz király külön kihallgatáson fogadta Tatán és azzal a feladattal bízta meg, hogy jelölje meg a Dunának strategiai pontjait; ugyanakkor ezredesi rangra emelte és egyúttal mint második ezredest a József nádor nevét viselő huszárezredhez helyezte át. Itt 3 évig szolgált, míg nem 1813 jan. 1-én betegeskedése miatt, saját kérelmére, nyugalomba helyezték. 28 évi távollét után visszatért most szülőföldjére, hol elszegényedett atyjának birtokát jó karba hozta, sőt mintagazdasággá alakította át. Meghalt Szedlicsnán 1826 máj. 2-án. Saját kertjében helyezték nyugalomra. Kitünő térképei közül különösen megnevezendő a *Mappa generalis regni Hungariæ* (Pest 1806), melyhez helység-repertoriumot is csatolt (Pest 1810). A térkép jelességéről Sydow is bámulattal és a legnagyobb elismeréssel emlékezett meg. 1803-ban felsőbb engedély mellett sokszorította térképét, 1833-ban pedig II. kiadás jelent meg belőle.

Összeállította: *Mangold L.*

SZOLNOK VÁRA 1705-BEN.

KOLONICH SIEGFRIED

dunáninneni főkapitány.